Edward Nieznański

"Summum bonum" jako racja bytu

Studia Philosophiae Christianae 31/2, 35-41

1995

Studia Philosophiae Christianae
ATK
31 (1995) 2

EDWARD NIEZNAŃSKI

SUMMUM BONUM JAKO RACJA BYTU

Wprowadzenie. 1. Skróty i wstępne definicje. 2. Teoria koniecznych i wystarczających racji bytu. Bibliografia. Zusammenfassung: *Summum bonum* als Grund der Existenz.

WPROWADZENIE

8 lutego 1995 roku zmarł o. Józef Bocheński. Do ostatnich dni swego życia, na przekór wszystkim wyznawcom „filozofii bez logiki", usiłował przywrócić pierwotną więź logiki formalnej z filozofią klasyczną, więź nie słabszą niż w tekstach św. Tomasza, a nawet mocniejszą, stosownie do precyzji nowych środków formalnych i zgodnie z przekonaniem, że „jeśli jaka tendencja jest ściśle złączona z duchem katolicyzmu, to tendencja ku maksymalnej ścisłości" (Bocheński J. 1937, s. 34). By oddać cześć pamięci Filozofa, który nie lękał się ostrza analizy logicznej, sięgamy po te same narzędzia, by nadal prowadzić dzieło „ku maksymalnej ścisłości". Dziś, kiedy filozofowie stosujący kryteria logiki matematycznej najchętniej podejmują badania nad ontologicznym argumentem Gödla na istnienie Boga, spełnimy zapewne również drugi postulat o.Bocheńskiego, kierując się tendencją ku „maksymalnemu realizmowi" w poznaniu filozoficznym, gdy ontologiczny argument Gödla powiążemy z argumentem kosmologicznym.

Ontologiczny argument na istnienie *summum bonum*, sformalizowany w logice modalnej S5 przez Kurta Gödla w 1970 roku[1], został sprowadzony przez Wilhelma K.Esslera (1987 i 1991) do postaci niemodalnej. Ponieważ w tak uproszczonym rachunku unika się zarówno problemów ze stosowaniem poza logiką reguły wnioskowania *ad necessitate:* $A \vdash \Box A$, a także niebezpieczeństwa pomieszania modalności metafizycznych z logicznymi, wybieramy do naszych rozwiązań wersję dowodu przedstawioną przez Esslera. Zamierzamy w konsekwencji rozwinąć argument na istnienie *summum bonum* tak, by pokazać, że istota

[1] Zob. Nieznański E. 1989.

doskonała w rozumieniu Gödla jest zarazem racją bytu wszystkiego, co realnie istnieje.

1. SKRÓTY I WSTĘPNE DEFINICJE

Przyjmujemy skróty:

Axt = (x jest bytem aktualnym w chwili t)

B = (klasa bytów realnych):

Df1. $x \in B \Leftrightarrow \exists t\, Axt$

Rxy = (x jest racją istnienia y-a)

Racja bytu jest stosunkiem metafizycznym[1], jest związkiem rzeczywistym, w którym istota i istnienie jednych bytów determinują istotę i istnienie bytów drugich. Jeżeli przy tym istota jest ogółem kwalifikacji rzeczy z wyłączeniem istnienia, to ta dodatkowa kwalifikacja, jaką jest właśnie jej byt, polega bądź na procesie ciągłego stawania się, bądź też przeciwnie, zaznacza się niezmiennością istoty w czasie. To zmienne lub stałe trwanie istoty w czasie ma swe powody - według filozofii klasycznej - w samym tym bycie lub poza nim, w innych bytach, czyli wszystko, co istnieje, posiada rację bytu. Ponieważ bezpoczątkowe szeregi racji nie tłumaczą wystarczająco ani faktu ani natury bytu, G.W. Leibniz w swej *zasadzie dostatecznej racji* postulował istnienie początku w każdym kosmologicznym łańcuchu rzeczy. Skoro jednak początek takiego łańcucha i *absolut* są tożsame, a zakładanie jednego jest też równocześnie zakładaniem drugiego, powstaje groźba błędu *petitionis principii*. Porzućmy więc pomysł Leibniza i nie definiujemy racji dostatecznej jako minimalnego elementu stosunku racji bytu. Przyjmijmy natomiast określenie, wedle którego dostateczną racją egzystencji jakiegoś bytu jest po prostu zbiór wszystkich jego racji istnienia:

$\check{R}(\{y\})$ = (dostateczna racja istnienia y) = (obraz zbioru $\{y\}$ wedle konwersu[2] relacji R):

Df2. $\check{R}(\{y\}) = \{x: Rxy\}$

Stosujemy również dwa dalsze uogólnienia pojęcia dostatecznej racji bytu:

$\check{R}(X)$ = (dostateczna racja istnienia wszystkich bytów zbioru X) = (obraz zbioru X wedle konwersu relacji R):

Df3. $\check{R}(X) = \{z: \exists x\, (x \in X \wedge Rzx)\}$

---

[1] Zob. Grzegorczyk A. 1994.

[2] Konwersem stosunku *bycia racją* jest *posiadanie racji.*

$D(X)$ = (klasa generowanych przez zbiór X dostatecznych racji bytu):
Df4. $D(X) = \{\check{R}(Y): X \subseteq Y\}$
Korzystając wreszcie z pojęcia wprowadzonego przez Gödla:
Ps = (rodzina klas pozytywnych)[1]
uzupełniamy listę terminów o jeszcze jedno pojęcie:
Ds = (rodzina wszystkich dostatecznych racji bytu):
Df5. $Ds = D(\cap Ps)$, *gdzie* $x \in \cap \Phi \Leftrightarrow \forall X (X \in \Phi \Rightarrow x \in X)$.

2. TEORIA KONIECZNYCH I WYSTARCZAJĄCYCH RACJI BYTU

Przyjmujemy sześć aksjomatów, z których początkowe cztery (A1-A4) pochodzą z argumentu Gödla w ujęciu Esslera i stwierdzają łącznie, że w algebrze Boole'a zbioru potęgowego 2^B rodzina klas pozytywnych Ps jest ultrafiltrem. Dodatkowe dwa aksjomaty (A5 i A6) stwierdzają: A5 - o stosunku racji bytu, że jest on relacją quasiporządkującą, tj. zwrotną (co najmniej jedną racją każdego bytu jest sam ten byt) i przechodnią (względny iloczyn racji jest racją); zaś A6 - o pozytywnych klasach, że ich pozytywność jest tym samym, co zawieranie w sobie niepustego zbioru domkniętego ze względu na relację posiadania racji bytu [2].

A1. $\varnothing = -B$

A2. $\forall X \forall Y (X \in Ps \wedge X \subseteq Y \Rightarrow Y \in Ps)$

A3. $\cap Ps \in Ps$

A4. $\forall X (X \in Ps \Leftrightarrow \neg(-X \in Ps))$

A5. $R \in refl \cap trans$ *(zwrotna i przechodnia)*[3]

A6. $\forall Y \{Y \in Ps \Leftrightarrow \exists X [\neg (X = \varnothing) \wedge X \subseteq Y \wedge \check{R}(X) \subseteq X]\}$

Na podstawie przyjętej aksjomatyki można udowodnić najważniejsze tezy teodycei o istnieniu i jedyności bytu, który zarazem jest *summum bonum* oraz konieczną i wystarczającą racją istnienia każdego bytu.

---

[1] Kurt Gödel używa predykatu drugiego rzędu *positive* na oznaczenie cech „pozytywnych", które określa krótko: „Positive means positive in the moral aesthetic sense (independly of the accidental structure of the world)". Stosownie do aksjomatu wyróżniania, w miejsce każdej kwalifikacji pierwszego rzędu F bieżemy jej ekstensję $\{x: x \in B \wedge Fx\}$, a zamiast dowolnego predykatu drugiego rzędu Φ – zakres $\{X: X \subseteq B \wedge \Phi X\}$. W ten sposób pozbywamy się w naszym języku mówienia o cechach na rzecz języka o klasach.

[2] Jeśli niepusty zbiór, który wszystkie racje istnienia swoich elementów zawiera wyłącznie w sobie samym, nazwiemy klasą konieczną, to możemy twierdzić, że rodzina klas pozytywnych składa się ze wszystkich i tylko klas koniecznych oraz ich nadzbiorów.

[3] $R \in refl \Leftrightarrow \forall x Rxx$; $R \in trans \Leftrightarrow \forall x \forall y \forall z (Rxy \wedge Ryz \Rightarrow Rxz)$.

T1. $\forall X(X\subseteq B) \wedge \forall x\, x\in B$ **(Rozwijana teoria obejmuje wszystkie i tylko podzbiory i elementy klasy bytów realnych)**

Dowód:

(a) $\varnothing\subseteq -X \vdash X\subseteq -\varnothing$, $A1 \vdash X\subset B \vdash \forall X X\subseteq B;$

(b) $\forall X X\subseteq B \vdash \{x\}\subseteq B, x\in \{x\} \vdash x\in B \vdash \forall x x\in B.$

T2. $\forall X (X\in Ps \Rightarrow \neg (X=\varnothing))$ **(Klasy pozytywne są niepuste)**

Dowód: $X\in Ps, X=\varnothing \vdash \varnothing\in Ps, \varnothing\subseteq B, A2, A4 \vdash B\in Ps,$
$\neg (-\varnothing \in Ps), A1$
$\vdash \neg (B\in Ps) \vdash$ *sprzeczność.*

T3. $\neg (\cap Ps=\varnothing)$ **(Najmniejsza klasa pozytywna jest niepusta)**

Dowód: T2, A3.

T4. $\forall x \forall y (x,y\in \cap Ps \Rightarrow x=y)$ **(Najmniejsza klasa pozytywna ma co najwyżej jeden element)**

Dowód: $x,y\in \cap Ps \vdash \forall X(X\in Ps \Rightarrow x,yX)$, [*założenie dodatkowe:* $\neg (\{x\}\in Ps), A4 \vdash -\{x\}\in Ps \vdash x\in - \{x\} \vdash \neg (x=x) \vdash$ *sprzecz.*] $\vdash \{x\}\in Ps \vdash y\in \{x\} \vdash x=y.$

T5. $\forall X (X\in Ps \Leftrightarrow \cap Ps\subseteq X)$ **(Każdy i tylko taki zbiór jest pozytywny, który zawiera najmniejszą klasę pozytywną)**

Dowód: (a) $X\in Ps, x\in \cap Ps \vdash \forall X (X\in Ps \Rightarrow x\in X) \vdash x\in X$

(b) $\cap Ps\subseteq X, A3, A2 \vdash X\in Ps.$

T6. $\mathrm{Ds}\subseteq \mathrm{Ps}$ **(Dostateczne racje bytu są klasami pozytywnymi)**

Dowód: $\mathrm{X}\in \mathrm{Ds}$, Df5 $\vdash \mathrm{X}\in \mathrm{D}(\cap \mathrm{Ps})$, Df4 $\vdash \mathrm{X}\in \{\check{\mathrm{R}}(\mathrm{Y}): \cap \mathrm{Ps}\subseteq \mathrm{Y}\} \vdash \exists \mathrm{Y}[\mathrm{X}=\check{\mathrm{R}}(\mathrm{Y}) \wedge \cap \mathrm{Ps}\subseteq \mathrm{Y}] \vdash \mathrm{X}=\check{\mathrm{R}}(\mathrm{C}), \cap \mathrm{Ps}\subseteq \mathrm{C}$, A3, A2 $\vdash \mathrm{C}\in \mathrm{Ps}$, A5 $\vdash \mathrm{C}\subseteq \check{\mathrm{R}}(\mathrm{C})$, A2 $\vdash \check{\mathrm{R}}(\mathrm{C})\in \mathrm{Ps} \vdash \mathrm{X}\in \mathrm{Ps}$.

Przyjmijmy $\cap Ds$, czyli najmniejszą pośród racji dostatecznych bytu, nazywać ostateczną racją bytu.

T7. $\cap Ds = \cap Ps$ **(Ostateczna racja bytu i najmniejsza klasa pozytywna pokrywają się)**

Dowód: (a) $x\in\cap Ds, Df5 \vdash x\in\cap D(\cap Ps), Df4 \vdash x\in\cap \{\check{R}(X): \cap Ps\subseteq X\} \vdash x\in \check{R}(\cap Ps) \vdash a\in\cap Ps, Rxa, T4 \vdash \cap Ps=\{a\}, x\in \check{R}(\{a\}), A3 \vdash \cap Ps\in Ps, A6 \vdash \neg (C=\varnothing), C\subseteq\cap Ps, \check{R}(C)\subseteq C \vdash C=\{a\} \vdash \check{R}(\{a\})\subseteq \{a\} \vdash x\in \{a\} \vdash x=a \vdash x\in\cap Ps;$

(b) $x\in\cap Ps, A5 \vdash Rxx \vdash x\in \check{R}(\cap Ps) \vdash x\in\cap \{\check{R}(X): \cap Ps\subseteq X\}, Df4 \vdash x\in\cap D(\cap Ps), Df5 \vdash x\in\cap Ds.$

T8. $\cap Ds\in Ps$ **(Ostateczna racja bytu jest klasą pozytywną)**
Dowód: T7 i A3.

T9. $\neg(\cap Ds=\varnothing)$ **(Ostateczna racja bytu jest zbiorem niepustym)**
Dowód: T2 i T8.

T10. $\forall x \forall y (x,y\in\cap Ds\Rightarrow x=y)$ **(Istnieje co najwyżej jednoelementowa ostateczna racja bytu)**
Dowód: T4 i T7.

Df6. $Bóg=\cap Ds$ **(Bóg jest ostateczną racją bytu)**

T11. $\forall x [\check{R}(\{x\})\in Ps]$ **(Dostateczna racja każdego bytu jest klasą pozytywną)**
Dowód: $A5 \vdash \check{R}(\check{R}(\{x\}))\subseteq \check{R}(\{x\}), A6 \vdash \check{R}(\{x\})\in Ps \vdash \forall x [\check{R}(\{x\})\in Ps].$

T12. $\exists x\ x\in Bóg$ **(Bóg istnieje)**
Dowód: T9, Df6.

T13. $\forall x \forall y (x,y\in Bóg\Rightarrow x=y)$ **(Bóg jest jeden)**
Dowód: T10, Df6.

T14. $Bóg=\cap Ps$ **(Bóg jest summum bonum)**
Dowód: T7 i Df6.

T15. $\forall x (x\in Bóg \Leftrightarrow \{x\}=\cap Ps)$ **(Bóg i tylko Bóg jest summum bonum)**

Dowód: (a) $x\in Bóg, T14 \vdash x\in\cap Ps \vdash \{x\}\subseteq\cap Ps,$ *[złoż. dod.:* $y\in\cap Ps, T4 \vdash x=y \vdash y\in \{x\}] \vdash \cap Ps\in \{x\} \vdash \{x\}=\cap Ps;$

(b) $\{x\}=\cap Ps, T7 \vdash \{x\}=\cap Ds, x\in \{x\} \vdash x\in\cap Ds, Df6 \vdash x\in Bóg.$

T16. $\forall x\ (x \in \text{Bóg} \Leftrightarrow \{x\}=\cap Ds)$ **(Bóg i tylko Bóg jest ostateczną racją bytu)**

Dowód: T15 i T7.

T17. $\forall x\ [x \in \text{Bóg} \Leftrightarrow \forall z\ (Rzx \Rightarrow z=x)]$ **(Bóg to istota, która ma wszystkie racje do swego istnienia wyłącznie w sobie)**[1]

Dowód: (a) $x \in \text{Bóg}, Rzx \vdash z \in \check{R}(\{x\}), T16 \vdash \{x\}=\cap Ds=\cap D(\cap Ps)=\cap \{\check{R}(Y): \cap Ps \subseteq Y\}=\check{R}(\cap Ps) \vdash \check{R}(\{x\})=\check{R}(\check{R}(\cap Ps))= =\check{R}(\cap Ps)=\{x\} \vdash z \in \{x\} \vdash z=x;$

(b) $\forall z\ (Rzx \Rightarrow z=x), \neg (x \in \text{Bóg}) \vdash \check{R}(\{x\}) \subseteq \{x\}, A6 \vdash \{x\} \in Ps, Df6 \vdash \text{Bóg}=\cap Ds \vdash \neg (x \in \cap Ds), A4 \vdash x \in -\cap Ds \vdash \{x\} \subseteq -\cap Ds, A2 \vdash -\cap Ds \in Ps, A4, T8 \vdash \neg (\cap Ds \in Ps), \cap Ds \in Ps \vdash sprzecz.$

T18. $\forall x\ \{x \in \text{Bóg} \Rightarrow \forall X\ [X \in Ps \Rightarrow x \in \check{R}(X)]\}$ **(Bóg jest racją istnienia wszystkiego, co pozytywne)**

Dowód: $x \in \text{Bóg}, X \in Ps, A5 \vdash X \subseteq \check{R}(X), T14 \vdash x \in \cap Ps \vdash \forall X\ (X \in Ps \Rightarrow x \in X) \vdash x \in X \vdash x \in \check{R}(X).$

T19. $\forall x\ [x \in \text{Bóg} \Rightarrow \forall y (\{y\} \in Ps \Leftrightarrow x=y)]$ **(Istota**[2] **Boga i tylko Jego istota jest klasą pozytywną)**

Dowód: $x \in \text{Bóg}, T14 \vdash x \in \cap Ps \vdash \forall X\ (X \in Ps \Rightarrow x \in X) \vdash$(a) $\{y\} \in Ps \vdash x \in \{y\} \vdash x=y;$

(b) $x=y, T15 \vdash \{x\}=\cap Ps, A3 \vdash \{x\} \in Ps \vdash \{y\} \in Ps.$

T20. $\forall x\ (x \in \text{Bóg} \Leftrightarrow \forall y\ Rxy).$ **(Bóg to istota, która jest racją istnienia każdego w ogóle bytu)**[3]

Dowód: (a) $x \in \text{Bóg}, T11 \vdash \check{R}(\{y\}) \in Ps, T14 \vdash x \in \cap Ps \vdash \forall X\ (X \in Ps \Rightarrow x \in X) \vdash x \in \check{R}(\{y\}) \vdash Rxy \vdash \forall y\ Rxy;$

(b) $\forall y\ Rxy, T12 \vdash a \in \text{Bóg}, T17 \vdash \forall z\ (Rza \Rightarrow z=a), Rxa \vdash x=a \vdash x \in \text{Bóg}.$

---

[1] Bóg jest elementem minimalnym stosunku racji bytu.

[2] Ponieważ ogół kwalifikacji równozakresowy z jednoelementowym zbiorem bytów określa dokładnie jeden byt, możemy ten ogół kwalifikacji, a także - (w języku ekstensjonalnym) ów jednoelementowy zbiór - nazywać istotą wspomnianego elementu.

[3] Bóg jest elementem pierwszym stosunku racji bytu.

Modelem semantycznym aksjomatyki {A1 - A6} jest np. 8-elementowa algebra Boole'a $2^{\{a,b,c\}}$, w której $B=\{a,b,c\}$, $Ps = \{\{a\},\{a,b\},\{a,c\},\{a,b,c\}\}$, $Rxy \Leftrightarrow x\in \{a,y\}$, $\check{R}(X)=X\cup \{a\}$, $\check{R}(\{x\})=\{a,x\}\in Ps$, $D(X)=\{\check{R}(Y): X\subseteq Y\}$, $Ds=D(\cap Ps)$. Przedstawiona teoria jest więc niesprzeczna.[1]

BIBLIOGRAFIA

Bocheński J., *Tradycja myśli katolickiej a ścisłość*, [w:] *Myśl katolicka wobec logiki współczesnej,* Poznań 1937, s.27-34.

Essler W.K., Brendel E., Martinez R.F., *Grundzüge der Logik II,* Frankfurt 1987, Anhang III: Gödels Gottesbeweis.

Essler W.K., Gödels Beweis, [w:] Ricken F. (red.), *Klassische Gottesbeweise in der Sicht der gegenwärtigen Logik und Wissenschaftstheorie,* Stuttgart 1991, s.140-152.

Grzegorczyk A., *Zasada racji dostatecznej*, Przegląd Filozoficzny - Nowa Seria 3(1994)3, s.100-102.

Nieznański E., *Dowód Gödla na istnienie summum bonum,* Studia Philosophiae Christianae 25(1989)2, s.89-102.

SUMMUM BONUM ALS GRUND DER EXISTENZ

Zusammenfassung

In dem vorliegenden Aufsatz wird eine Erweiterung des ontologischen Arguments von Kurt Gödel (1970) in der nicht-modalen Version von Wilhelm K.Essler (1987, 1991) auf ein kosmologisches Argument dargestellt. Es wird nämlich gezeigt, daß *summum bonum* im Sinne von Gödel zugleich ein Seiensgrund von allem, was existiert, ist. Die ersten vier Axiome (A1-A4) nehmen an, daß die Familie aller positiven Mengen *Ps* ein Ultrafilter in der Booleschen Algebra der Potenzmenge der Klasse aller Seienden (*B*) ist. Das Axiom A5 setzt über die Grundrelation (*R*) voraus, daß sie Quasiordnungsrelation (d.h. reflexiv und transitiv) ist. Das letzte Axiom (A6) nimmt an, daß diese und nur diese Klasse *positiv* ist, die eine nicht-leere und in bezug auf die Relation *Grund der Existenz zu haben* abgeschlossene Menge enthält. Das zureichende Grund der Existenz eines Seienden wird dabei als die Menge aller seiner Seiensgründe bestimmt. Auf diesem Wege bekommen wir Beweise für die wichtigsten Sätze der Theodizee: daß es den einzigen Gott gibt, der *summum bonum* und zugleich der erste und zureichende Grund der Existenz von allen Seienden ist.

[1] Wiążący się tematycznie z niniejszym artykułem abstrakt: Edward Nieznański, „Próba rozszerzenia ontologicznego arguumentu Kurta Gödla na stosunek racji bytu", VI Polski Zjazd Filozoficzny, Toruń 5-9 września 1995, *Abstrakty*, opracowanie Lech Witkowski, s.169-170, został wydrukowany bez wszelkiej korekty i jest kompletną przeróbką maszynopisu w stek symbolicznych nonsensów. Nawet termin „racja istnienia" został przetworzony przez Wydawcę w pustosłowie „relacja istnienia".